

викладач Юридичного коледжу
Національного університету
«Одеська юридична академія»

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛЯ ПОЛІТИЧНОЇ МЕТАФОРИ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ВИХІДНОЇ ПОНЯТІЙНОЇ СФЕРИ «НАВКОЛИШНІЙ СВІТ» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Політика як явище культури інтенсивно експлуатує концепти. Концептуальні поля метафор політичного дискурсу утворюють певний культурний прошарок, який прийнято називати концептосферою політичної метафори. «Мова є одним із засобів доступу до свідомості людини та її концептосфери, інструментом соціальної влади, що здійснюється через мову, засобами мови» [3]. Відповідно до такого підходу політичний дискурс трактуємо як ментальну репрезентацію політичних подій в Україні, Великобританії та США, де одним із головних індикаторів трансформування політичного дискурсу є метафора. Вивчення концептуальної бази метафори сучасного політичного дискурсу України, Великобританії та США дозволяє виявити національну специфіку концептуалізації схожих явищ у свідомості різних народів.

Аналіз концептуальних полів політичної метафори є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, на роботи яких ми опираємося у своєму дослідженні. Зокрема, аналізом метафори в політиці займалися А.П. Чудінов [6], О.М Чадюк [5], О.І. Андрейченко [1], Х.П. Дацишин [4], Musolf A. [13], I. Вестермарк [15], A. Santa [14], J. Zinken [17], J.M. Wei [16], A. Cienki [12], S. Bratož [11].

Проте аналіз та зіставне дослідження концептуальних полів політичної метафори фундаментальної вихідної понятійної сфери «навколишній світ» на матеріалі української та англійської мов ще не проведено, що зумовлює актуальність дослідження.

Метою роботи є зіставлення концептуальних полів метафори фундаментальної вихідної понятійної сфери «навколишній світ» в українській та англійській мовах. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких конкретних завдань:

- проаналізувати ступінь вивчення концептуальних полів метафори в українській та англійській мовах;
- визначити лексико-семантичні поля концепту метафори на базі обох мов дослідження;
- дослідити частотність використання концептуальних полів політичної метафори в українській та англійській мовах;
- зіставити та співвіднести отримані статистичні дані між українською та англійською мовами.

Об'єктом дослідження є політичний дискурс на базі публіцистичного стилю в українській та англійській мовах.

Предметом дослідження є концептуальні поля метафори фундаментальної вихідної понятійної сфери «навколишній світ» в українській та англійській мовах.

Формально змістовне об'єднання великої групи метафоричних номінацій в межах антропоцентричного підходу, що утвердився в когнітивній лінгвістиці, є фундаментальною вихідною понятійною сферою, де центр ваги переноситься з мови на людину, а мова розглядається з огляду на її участь у пізнавальній діяльності людини.

Як свідчать результати дослідження, концептосфера «політика» в українській та англійській мовах включає фундаментальну вихідну понятійну сферу «навколишній світ». До цієї сфери належать явища зовнішнього світу, які існують поза волею людини і на які вона може вплинути лише опосередковано. Фундаментальна вихідна понятійна сфера поділяється на узагальнені понятійні сфери – субсфери, що актуалізують відповідні ключові структури фундаментальних вихідних понятійних сфер. Складовими субсфер є певні концепти.

Отже, у межах фундаментальної вихідної понятійної сфери «навколишній світ» (“outworld”) як в українській, так і в англійській мовах виділяють такі субсфери: «природа» (“nature”), «універсум» (“universum”) та «сакральний світ» (“sacral world”) (див. табл. 1).

Згідно з проведеним дослідженням субсфери «природа» (“nature”) фундаментальної вихідної понятійної сфери «навколишній світ» (“outworld”) як в українській, так і в англійській мовах займає провідне місце та поділяється на однакові концепти: «жива природа» (“living nature”) та «нежива природа» (“abiosoen”), де концепт «жива природа» (“living nature») частотнішим як в українській (див. речення (1)), так і англійській мовах (див. речення (2)) (див. табл. 1), наприклад:

Згідно з проведеним дослідженням субсфери «природа» (“nature”) фундаментальної вихідної понятійної сфери «навколишній світ» (“outworld”) як в українській, так і в англійській мовах займає провідне місце та поділяється на однакові концепти: «жива природа» (“living nature”) та «нежива природа» (“abiosoen”), де концепт «жива природа» (“living nature») частотнішим як в українській (див. речення (1)), так і англійській мовах (див. речення (2)) (див. табл. 1), наприклад:

(1) З ким *«бодатися»* Росія – справжня міць американського флоту. У поданому прикладі спостерігається вживання метафори *«бодатися»*. Метафоричний сенс базується на прямому словниковому значенні лексеми *«бодатися»* – «ударяти рогами (про тварин)» [7, с. 170]. У метафоричному значенні *«бодатися»* – це вести конкурентну боротьбу;

Таблиця 1

Порівняльний аналіз фундаментальної вихідної понятійної сфери «навколишній світ» (“outworld”) в українській та англійській мовах

Фундаментальна вихідна понятійна сфера «навколишній світ» (“outworld”) - 100%											
субсфера «природа» (“nature”)				субсфера «універсум» (“universum”)				субсфера «сакральний світ» (“sacral world”)			
укр. мова 38.8%		англ. мова 42.7%		укр. мова 37.7%		англ. мова 36.6%		укр. мова 23.5%		англ. мова 20.7%	
концепт «жива природа» (“living nature”)		концепт «нежива природа» (“abiocoen”)		концепт «простір та рух» (“space and movement”)		концепт «сприймання простору» (“perception of space”)		концепт «релігія та міфологія» (“religion and mythology”)		концепт «магія та ворожіння» (“magic and divination”)	
укр. мова	англ. мова	укр. мова	англ. мова	укр. мова	англ. мова	укр. мова	англ. мова	укр. мова	англ. мова	укр. мова	англ. мова
58.2%	59.4%	41.8%	40.6%	62.5%	60%	37.5%	40%	60%	64.7%	40%	35.3%

(2) Klein: *Trump Has “Lizard Brain”*. У прикладі (2) спостерігається вживання метафори “lizard brain”. Метафоричний сенс базується на прямому словниковому значенні лексеми “lizard” – “a reptile that typically has a long body and tail, four legs, movable eyelids, and a rough, scaly, or spiny skin” [18]. “Lizard brain” – це популярний термін, який називає найдавнішу частину людського мозку – лімбічну кору, яку психологи пов’язують з емоціями, агресією та боротьбою. Отже, метафора “lizard brain” позначає примітивний мозок кандидата в Президенти США Д. Трампа, який залишився на стадії рептилії. Негативна конотація метафори “lizard brain” моделюється асоціативно.

Друге місце серед концептів субсфери «природа» (“nature”) в українській (див. речення (3)) та англійській мовах (див. речення (4)) займає концепт «нежива природа» (“abiocoen”) (див. табл. 1), наприклад:

(3) *Словаччина. Російський оазис у центрі Європи*. У поданому прикладі спостерігається вживання метафори «російський оазис». Метафоричне значення лексеми «оазис» моделюється її прямим словниковим тлумаченням – «родюче місце в пустелі або напівпустелі з буйною рослинністю і прісною водою» [9, с. 461]. У контексті поданого речення мається на увазі сприятливий клімат у словацькому суспільстві, що традиційно вирізняється русофільськими та антиамериканськими настроями, для російської пропаганди щодо ситуації в Україні;

(4) *Trump Has Decided To End DACA, “Igniting A Political Firestorm”*. У прикладі (4) спостерігається вживання метафори “igniting a political firestorm”. Метафоричний сенс базується на прямому та метафоричному значеннях лексеми “firestorm” – “a very intense and destructive fire (typically one caused by bombing) in which strong currents of air are drawn into the blaze from the surrounding area making it burn more fiercely; the incident ignited a firestorm of controversy” [19]. У поданому прикладі йдеться про бурхливі суперечки, які викликало рішення Д. Трампа щодо згортання американської програми у сфері міграційної політики DACA.

Друге місце серед субсфер фундаментальної вихідної понятійної сфери «навколишній світ» (“outworld”) займає субсфера «універсум» (“universum”) в обох мовах дослідження (див. табл. 1). Ця субсфера поділяється на концепти «простір та рух» (“space and movement”) та «сприймання простору» (“perception of space”), де перше місце посідає в обох мовах дослідження концепт «простір та рух» (“space and movement”) (див. речення (5) та (6)) (див. табл. 1), наприклад:

(5) *Фишук на «сьомому небі»: Більше 10 млн грн додатково виділять на медичну галузь краю*. – У прикладі (5) спостерігається вживання метафори «на «сьомому небі». У метафоричному сенсі людина, про яку кажуть, що вона перебуває «сьомому небі», є дуже задоволеною чимось або безмежно щасливою» [9, с. 249]. Ця просторова метафора уподібнює стан блаженства до перебування на небі, у раю;

(6) *Politics swirl around Zimbabwe mass grave*. – У прикладі (6) спостерігається вживання метафори “politics swirl around”. Метафоричне значення словосполучення базується на прямому словниковому тлумаченні лексеми “swirl” – “move in a twisting or spiralling pattern” [18]. У контексті поданого речення йдеться про те, що навколо масового поховання в Зімбабве витає політика, тобто цю страшну знахідку політики використовують у своїй передвиборчій політичній агітації.

Друге місце серед концептів субсфери «універсум» (“universum”) займає концепт «сприймання простору» (“perception of space”) в українській мові (див. речення (7)) та англійській мові (див. речення (8)) (див. табл. 1), наприклад:

(7) *Особливий цинізм в тому, що продовжується боротьба за «сірі» схеми*. – У поданому прикладі спостерігається вживання метафори «сірі схеми». Метафоричне значення базується на метафоричному значенні лексеми «сірий» – «такий, що здійснюється незаконно, через посередників, без сплати необхідних податкових зборів» [10, с. 229]. У контексті поданого речення мова йде про те, що посадовці купують вугілля з шахт Р. Ахметова, виставляючи ціну за електроенергію для населення на рівні цін африканського чи північноамериканського вугілля;

(8) *Scent of dirty politics in UST*. – У прикладі (8) спостерігається вживання метафори “scent of dirty politics”. Метафоричний сенс базується на словниковому значенні лексеми “scent” – “effluvia from a substance that affect the sense of smell” [18]. Отже, подана метафора позначає презирство до того, що Головний суддя Ренато Корона підозрюється в нелегальному отриманні докторського ступеня з громадянського права в Університеті Санта-Томас, що кидає тінь на репутацію політика та вказаного університету.

Третє місце серед субсфер фундаментальної вихідної понятійної сфери «навколишній світ» (“outworld”) займає субсфера «сакральний світ» (“sacral world”) в обох мовах дослідження (див. табл. 1). Ця субсфера як в українській, так і в англійській мові складається з двох концептів: «релігія та міфологія» (“religion and mythology”) та «магія та ворожіння» (“magic and divination”), серед яких як в українській мові (див. речення (9)), так і в англійській (див. речення (10)) провідне місце займає концепт «релігія та міфологія» (“religion and mythology”) (див. табл. 1), наприклад:

(9) *Диявол кристється в дрібницях, або Як їх «бісики» знайшли експерти поміж рядками виборчого кодексу?* У поданому прикладі спостерігається вживання метафори «бісики». Метафоричне значення лексеми «бісики» базується на прямому словниковому тлумаченні лексеми «біс» – «уявна надприродна істота, що втілює зло і звичайно зображується у вигляді людини з козячими ногами, хвостом і ріжками; злий дух, чорт, диявол, сатана» [7, с. 189]. У контексті поданого речення метафоричне значення лексеми «бісики» впливає із прислів'я, яке передує її вживанню – «Диявол кристється в дрібницях». Отже, під «бісиками» маються на увазі дрібниці (деталі), на які часто не звертають уваги, проте помилка в яких під час укладання виборчого кодексу може призвести до поганих наслідків для політичного процесу в країні;

(10) *“Political monk” on fears for Burma’s future.* – У реченні (10) спостерігається вживання метафори “political monk”. Метафоричний сенс базується на словниковому значенні лексеми “monk” – “a member of a religious community of men typically living under vows of poverty, chastity and obedience” [19]. У метафоричному значенні монахом називають людину, яка живе самотньо, аскетичним життям. Проте у цьому реченні мова йде саме про монаха, який мав опозиційну політичну позицію, брав участь в антиурядових протестах і через це відбував чотири з половиною роки у в’язниці. Цей монах, якого поглинуло політичне життя країни, у тексті статті висловлює свої страхи за майбутнє своєї Батьківщини.

Друге місце серед концептів субсфери «сакральний світ» (“sacral world”) займає концепт «магія та ворожіння» (“magic and divination”) в обох мовах дослідження (див. речення (11) та (12)) (див. табл. 1), наприклад:

(11) *«Зачарований трикутник» української політики.* У поданому прикладі спостерігається вживання метафори «зачарований трикутник». Метафоричне значення словосполучення «зачарований трикутник» базується на прямому словниковому тлумаченні лексеми «зачарований» – «який перебуває під впливом чар» [8, с. 400] та дієсл. «зачаровувати» – «за народним повір’ям, діяти на кого-, що-небудь чарами, ворожбитством; зачарувати, перетворювати в когось, у щось» [8, с. 400]. У контексті поданого речення мова йде про те, що українська політика після Помаранчевої революції постала в образі трикутника, вершинами якого є три політики: Ющенко, Тимошенко та Янукович. На той час автору статті здавалося, що держава не зможе вирватися з цього «зачарованого трикутника» української політики;

(12) *Witches cast “mass spell” against Donald Trump.* – У прикладі (12) використовується метафора “mass spell”. Метафоричний сенс базується на словниковому тлумаченні лексеми “spell” – “a form of words used as a magical charm or incantation; a state of enchantment caused by a magic spell” [18]. Метафора передає негативний відтінок, що моделюється контекстом поданого речення, де під “mass spell” маються на увазі масові прокльони Президента Трампа через ненависть до нього та обурення політикою, яку він провадить.

Отже, система україномовної та англомовної політичної концептуальної метафорики є складною та має певну ієрархію, де виокремлюється фундаментальна вихідна понятійна сфера «навколишній світ» (“outworld”), яка поділяється на низку концептів у групі субсфер, які її актуалізують. Найчастотніше місце серед субсфер фундаментальної вихідної понятійної сфери «навколишній світ» (“outworld”) займає субсфера «природа» (“nature”) як в українській, так і в англійській мові. До неї входять метафори, що позначають об’єкти живої та неживої природи, зокрема флори та фауни, геології та метеорології, уподібнюючи реальність природного середовища об’єктам та суб’єктам політичних процесів. Друге місце за частотністю займає субсфера «універсум» (“universum”) в обох мовах дослідження, до складу якої увійшли метафори на позначення об’єктів та характеристик простору та руху, переміщення у просторі, сприймання кольору, звуку та запаху, де об’єктивна просторова реальність уподібнюється об’єктам та суб’єктам політичних процесів. Найменш частотною субсферою цієї понятійної сфери є субсфера «сакральний світ» (“sacral world”) в українській та англійській мовах, до якої належать політичні метафори, що позначають релігійних та міфологічних істот, об’єктів та ритуальні дії, а також магічні атрибути та осіб, які займаються магією. Відбувається уподібнення сакрального світу у християнській та язичницькій парадигмах до об’єктів та суб’єктів політичних процесів.

У подальших планах дослідження є зіставний аналіз концептуальних полів політичної метафори фундаментальної вихідної понятійної сфери «навколишній світ» (“outworld”) та таких її субсфер: «природа» (“nature”), «універсум» (“universum”) та «сакральний світ» (“sacral world”) на рівні фреймів, слотів та підслотів, а також визначення конотативних відтінків цих концептуальних полів на матеріалі української та англійської мов.

Література:

1. Андрейченко О.І. Метафоричне вираження концептосфери «політика» в сучасному публіцистичному дискурсі. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации». Том 24 (63), 2011. № 4. Часть 2. С. 81–86.
2. Андрейченко О.І. Лексико-фразеологічна основа текстів політичних дискусій (на матеріалі української преси кінця ХХ – початку ХХІ століття): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2006. 33 с.
3. Бляхер Л.Е. Ключевые метафоры постсоветского политического дискурса. Полис. 2008. URL: <http://www.politstudies.ru/vm/vm-lb/1-1b.htm>.

4. Дацишин Х.П. Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.01.08 «Журналістика». Л., 2005. 18 с.
5. Чадюк О.М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 2005. 22 с.
6. Чудинов А.П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000): монография. Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 2001. 238 с.
7. Словник української мови: в 11 т. / ред. кол. І.К. Білодід, А.А. Бурячок, В.О. Винник та ін. К.: Наук. думка, 1970. Т. 1. 800 с.
8. Словник української мови: в 11 т. / ред. кол. І.К. Білодід, А.А. Бурячок, В.О. Винник та ін. К.: Наук. думка, 1972. Т. 3. 744 с.
9. Словник української мови: в 11 т. / ред. кол. І.К. Білодід, А.А. Бурячок, В.О. Винник та ін. К.: Наук. думка, 1974. Т. 5. 240 с.
10. Словник української мови: в 11 т. / ред. кол. І.К. Білодід, А.А. Бурячок, В.О. Винник та ін. К.: Наук. думка, 1978. Т. 9. 916 с.
11. Bratož S. Metaphors in Political Discourse from a Cross-Cultural Perspective. IJEMS. Volume 7. 2014. № 1. P. 3–23.
12. Cienki A. The Application of Conceptual Metaphor Theory to Political Discourse: Methodological Questions and Some Possible Solutions. In Political Language and Metaphor, edited by T. Carver and J. Pikalo, New York: Routledge. 2008. P. 241–256.
13. Musolf A. Metaphor scenarios in public discourse. Metaphor and Symbol. 2006. № 21 (1). P. 23–38
14. Santa A.O. Brown Tide Rising: Metaphors of Latinos in Contemporary American Public Discourse. Austin, 2002. 424 p.
15. Vestermarck I. Metaphors in politics. A study of the metaphorical personification of America in political discourse. Lulea University of Technology Department of Languages and Culture. 2007. URL: <http://epubl.ltu.se/1402-1773/2007/080/LTU-CUPP-07080-SE.pdf>.
16. Wei J.M. The Pragmatics of Metaphor in Taiwanese Politics. In Virtual Missiles Metaphors and Allusions in Taiwanese Political Campaigns. United States: Lexington Books. 2001.
17. Zinken J. Ideological imagination: Intertextual and correlational metaphors in political discourse. Discourse & Society. 2003. № 14. P. 507–523.
18. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com>.
19. English Oxford Living Dictionaries. URL: <https://en.oxforddictionaries.com>.

Анотація

Н. КАБАНЦЕВА. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛЯ ПОЛІТИЧНОЇ МЕТАФОРИ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ВИХІДНОЇ ПОНЯТІЙНОЇ СФЕРИ «НАВКОЛИШНІЙ СВІТ» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті досліджуються особливості концептуального поля метафори у політичному дискурсі фундаментальної вихідної понятійної сфери «навколишній світ» на матеріалі української та англійської мов. Основна увага зосереджена на розгляді головних метафоричних моделей у політичному тексті – сфері-джерелі функціонування метафоричних номінацій та концептуалізації в обох мовах дослідження.

Ключові слова: політична метафора, концепт, концептуальне поле, понятійна сфера, публіцистичний текст.

Аннотация

Н. КАБАНЦЕВА. КОНЦЕПТУАЛЬНОЕ ПОЛЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ МЕТАФОРИ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЙ ИСХОДНОЙ ПОНЯТИЙНОЙ СФЕРЫ «ОКРУЖАЮЩИЙ МИР» В УКРАИНСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье исследуются особенности концептуального поля метафоры в политическом дискурсе фундаментальной исходной понятийной сферы «окружающий мир» на материале украинского и английского языков. Основное внимание сосредоточено на рассмотрении главных метафорических моделей в политическом тексте – сфере-источнике функционирования метафорических номинаций и концептуализации в обоих языках исследования.

Ключевые слова: политическая метафора, концепт, концептуальное поле, понятийная сфера, публицистический текст.

Summary

N. KABANTSEVA. THE POLITICAL METAPHOR'S CONCEPTUAL FIELD OF FUNDAMENTAL INITIAL CONCEPTUAL SPHERE "OUTWORLD" IN THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES

The metaphors' features of the conceptual field of the fundamental initial conceptual sphere "outworld" in the political discourse on the material of the Ukrainian and English languages are explored in the article. The main attention is focused on the consideration of the main metaphorical models in the political text – the source of the metaphorical nominations' functioning and conceptualization in the both languages of research.

Key words: political metaphor, concept, conceptual field, conceptual sphere, journalistic text.